

Сацький П. В.*,

кандидат історичних наук, доцент,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
Київ, Україна. pavangard@i.ua

Нотевський Є. В.,

здобувач ступеня бакалавра права,
«Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
Київ, Україна. evgeniynotevskiyenot@gmail.com

МОЛОДІЖНЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Досліджується соціальна роль молодіжного — шкільного і студентського самоврядування в Україні на сучасному етапі. Зазначається, що в умовах соціально-політичних та економічних трансформацій в Україні на нинішньому етапі самоврядування у школах і Вищих навчальних закладах є надзвичайно актуальним, оскільки створює сприятливе середовище для виховання відповідальних лідерів і можливість для молодих людей із лідерськими якостями реалізувати себе. Аналізується сутність такого поняття як самоврядування у школах і ВНЗ України. Здійснено порівняльний аналіз системи учнівського і студентського самоврядування у США і в Україні. Виявлено, що структуру і принципи самоврядування в навчальних закладах в Україні було запозичено із США, проте, українська система учнівського і студентського самоврядування має значні особливості, зважаючи на особливості соціальної ситуації в країні. Зокрема, йдеться про численні проблеми і недоліки, що потребують розв'язання. Звертається увага на заходи створення умов для виявлення ініціативи молодим і активним громадянам. Висловлено ряд пропозицій по вдосконаленню системи молодіжного самоврядування в Україні.

Ключові слова: учні, студенти, Україна, США, лідерство, учнівське самоврядування, студентське самоврядування, загальноосвітні навчальні заклади, вищі навчальні заклади.

Аннотация. Исследуется социальная роль молодежного — школьного и студенческого самоуправления в Украине на современном этапе. Отмечается, что в условиях социально-политических и экономических трансформаций в Украине на нынешнем этапе самоуправления в школах и высших учебных заведениях является чрезвычайно актуальным, поскольку создает благоприятную среду для воспитания ответственных лидеров и возможность для молодых людей с лидерскими качествами реализовать себя. Анализируется сущность такого понятия, как самоуправление в школах и вузах Украины. Осуществлен сравнительный анализ системы ученического и студенческого самоуправления в США и в Украине. Выведено, что структура и принципы самоуправления в учебных заведениях в Украине были заимствованы из США, однако, украинская система ученического и студенческого самоуправления имеет значительные особенности, учитывая особенности социальной ситуации в стране. В частности, речь идет о многочисленных проблемах и недостатках, которые требуют разрешения. Обращается внимание на мероприятия по созданию условий для проявления инициативы молодым и активным гражданам. Высказан ряд предложений по совершенствованию системы молодежного самоуправления в Украине.

* Satskyi P. V., Ph.D. in History, Associate professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine. pavangard@i.ua

Notevskiy E. V., competitor for bachelor's degree on law, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine. evgeniynotevskiyenot@gmail.com

YOUTH SELF-GOVERNING IN UKRAINE: TRENDS, PROBLEMS, PERSPECTIVES

Ключевые слова: ученики, студенты, Украина, США, лидерство, ученическое самоуправление, студенческое самоуправление, общеобразовательные учебные заведения, высшие учебные заведения.

Abstract: Social role of youth — pupils' and students' self-governing in Ukraine at present stage is discussed. It is stated that self-governing at schools and higher education establishments in the conditions of social, political and economic transformations in Ukraine at the modern stage is extremely vital so far as it creates favorable environment for training responsible leaders and opportunity to young people with leading qualities to self-realization. The core of the concept as self-governing at schools and higher education establishments is analyzed. It is done comparative analysis of systems of pupils' and student's self-governing in the USA and Ukraine. It is revealed that the structure and principles of self-government at educational institutions in Ukraine were borrowed in the USA, however, the Ukrainian system of pupils' and students' self-government has its own special features regarding the peculiarities of social situation in the country. In particular, it is said about numerous problems and shortcomings that need their solving. Attention is paid upon the measures in order to create conditions for revealing initiative of young and active citizens. Proposals upon improvement pupils' and students' self-governing in Ukraine are advanced.

Key words: pupils, students, Ukraine, USA, leadership, pupils' self-government, student self-government, secondary schools, higher education institutions.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття для України характеризується своєрідним перезавантаженням в усіх сферах життя суспільства, переосмисленням та закріпленням у національній свідомості нових світоглядних орієнтирів. На перший план сьогодні виходить проблематика відносин між суспільством та особистістю, які також набувають нових, подекуди непередбачуваних форм. З однієї сторони, ці відносини набувають форми жорсткого протистояння й заради того, щоб здобути своє місце в їх середовищі необхідним є високий рівень конкурентоздатності для всіх учасників соціальних процесів. З іншої сторони, актуалізація нових форм відносин особистості із суспільством сприяє створенню умов для вільного вибору та самореалізації кожного суб'єкта. Зважаючи на це, виникає актуальна на сьогодні проблема якісного формування такої особистості, якій у майбутньому стало б під силу розв'язувати не лише повсякденні завдання, а й завдання в масштабах соціуму в цілому, зокрема, рівня участі в процесі державного управління.

Зазначене безпосередньо стосується молодіжного (учнівського, студентського) самоврядування як напрямку виховання та інтеграції молодого покоління до сучасного громадянського суспільства. Показово, що учнівський та студентський колективи за будь-яких ситуацій не є інертними масами, а, навпаки, виступають потужною силою, яка не тільки сприймає цілі й цінності виховного процесу, а й безпосередньо на них реагує. Проте у сучасних моделях учнівського та студентського самоврядувань молоді люди часто все одно залишаються об'єктами маніпуляцій, а діяльність органів самоврядування у нинішніх формах часто досягає мети лише у звітах. Пріоритетним завданням на нинішньому етапі є створення умов для реальної, а не формальної участі молоді в організації своєї самоврядної діяльності, осмислення шляхів вдосконалення молодіжного самоврядування як безпосередньої підготовки молоді до державної політики, суспільної активності, здатних забезпечити не просто життєздатність, а прогрес нації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема учнівського та студентського самоврядування активно розглядалась ще за радянські часи і продо-

вжувалась розглядатись у пострадянський період з певним ідеологічним висновком, що самоорганізація є одним з наслідків якісної соціалізації особистості [1-5]. Тенденції переваги соціальних впливів над індивідуалістичними у вихованні молоді знаходила відголосок й в працях деяких західних дослідників [6]. Втім новий час підвів наукову спільноту до нових вимірів в осмисленні молоді як рушійної сили суспільства з акцентом на виховному потенціалі самоврядування, що формує із особистості справжнього лідера. Саме до такої позиції підійшла плеяда прогресивних вчених, до якої належать В. Кащенко [7], І. Г. Єрмаков, Г. М. Несен, Л. В. Г. Сохань Л. В. [8], М. Врублевська [9] та багато інших.

Що стосується діяльності сучасних науковців, то вони зосереджуються переважно на дослідженні багатьох практичних аспектів учнівського та студентського самоврядування, зокрема, як суб'єктів соціально-виховної роботи [10], на питаннях організаційної структури функціонування самоврядування [11-15], проблемах формування активної життєвої позиції учнів та студентів [16-17], інших. Значну увагу вчені приділяють й вивченню зарубіжного самоврядування [18-20].

Втім, не дивлячись на величезну кількість вищезгаданих досліджень, жодне з них не розкриває у повній мірі інноваційний потенціал учнівського та студентського самоврядувань та не надає чіткого визначення тих суспільних умов, які дозволяють підвищити рівень соціально-громадської активності шкільництва й студентства у поєднанні з відповідальним ставленням до навчального процесу.

Метою статті є розширення уявлень про становлення учнівських та студентських самоорганізацій, дослідження проблем і перспектив функціонування й розвитку учнівського й студентського самоврядування в Україні та окреслення шляхів і методів їх вирішення, виходячи із досвіду США.

Основні результати дослідження. Сьогодні, незважаючи на всі тяжкі обставини, у яких перебуває наша країна, питання виховання соціально активної людини нової формації поставлене вкрай гостро та є, безсумнівно, актуальним. Суспільству необхідні нові, справжні лідери, які не боятимуться брати на себе відповідальність за власні вчинки й чесно відповідати за них. Такими лідерами в пріоритеті повинні стати насправді досвідчені особистості, що є вихідцями із своєрідної «школи життя» — учнівського та студентського самоврядування. На нашу думку самоврядування у школі й ВНЗ розглядатимуться як дуже схожі поняття, проте, вони мають свої відмінності, на яких ми пізніше зацентруємо увагу. Для того, щоб знайти відповіді на питання, що нас цікавлять у контексті дослідження учнівського і студентського самоврядування, необхідно ретельно дослідити сутність та передумови його формування як форми самоорганізації.

На думку Є. Бачинської [21, с. 90] та М. Врубленської [9, с. 54], учнівське самоврядування — це педагогічна технологія, яка сприяє розвитку громадянських якостей дитини в системі демократичних взаємовідносин виховного колективу на принципах самореалізації, самодіяльності, самодостатності та самоорганізації особистості. У свою чергу В. Коротов стверджує, що «там, де педагоги усуваються від роботи у керівництві учнівським самоврядуванням, можливі виховні результати, цілком протилежні очікуваним. За неправильної постановки самоврядування у дітей виникатимуть такі негативні риси, як зазнайство, зарозумілість, формальне ставлення до діла, індивідуалізм» [22].

Що ж стосується студентського самоврядування, то, на погляд А. Троцько, «самоврядування — це форма організації управління студентами різноманітною життєдіяльністю свого колективу за принципами свободи, рівноправності, безпосередньої участі в керівництві його справами» [12, с. 65]. Наступне визначення дає нам «Педагогічна енциклопедія», у якій самоврядування висвітлюється як «участь студентів в управлінні й керівництві справами свого колективу, форма організації життєдіяльності студентського колективу для забезпечення розвитку дитячої самостійності у прийнятті й реалізації рішень щодо досягнення суспільно значущої мети» [23, с. 788–789].

Як бачимо, уже із сутності учнівського та студентського самоврядувань видно деякі відмінності між цими поняттями. Проте, це не означає, що вони є антагоністичними, а навпаки взаємно доповнюються. Проаналізувавши вищенаведені визначення, можна зробити такий висновок: учнівське та студентське самоврядування — це форми самоорганізації школярів та студентів, які містять певні механізми представництва їхніх інтересів та захисту прав, виходячи із правового і суспільного статусу молоді, і виступають своєрідними можливостями самореалізації.

Модель учнівського-студентського самоврядування прийшла до нас ще з XVI століття. Саме тоді учнівське самоврядування запровадив відомий німецький педагог В. Тротцендорф [24]. У той час, коли він був ректором латинської школи в м. Гольдберг, керівництво навчальним закладом здійснював безпосередньо він та сенат з 15 учнів. На думку Тротцендорфа, залучаючи своїх вихованців до такого виду діяльності, він прищеплював їм почуття суспільного обов'язку та відповідальності.

Український досвід самоврядування бере свій початок із відкриття першої січової школи у 1576 році [25]. У цей час закладається фундамент шкільного дитячого самоврядування, яке тоді формувалося на військових засадах. Січові школи відкривалися одна за одною. У кожній з них обирали отамана серед учнів-козаків. Згодом елементи самоврядування простежуються і в братських школах, де братчики розвивали свої організаторські здібності та проявляли громадську активність. Першим своєрідним нормативним положенням самоврядування став статут Києво-Могилянської академії, що був укладений Петром Могилою, відповідно до якого в академії створювались певні конгрегації, де студентів навчали самостійності та самоуправлінню [26]. Уже тоді самі викладачі розгледіли в самоврядуванні той могутній механізм формування національної свідомості та відданості колективу.

Сучасну структуру самоврядувань у школах і ВНЗ України запозичено зі Сполучених Штатів Америки. У школах США функціонують «Дитячі республіки», система управління в яких практично не відрізняється від державного устрою США [27; 28].

Проте це не означає, що структура учнівського самоврядування в США є універсальною для всіх закладів. Кожен навчальний заклад розробляє статут, відповідно до якого враховуються особливості закладу, погляди учнів, традиції. У статуті також зазначається назва організації, процедури впровадження змін і т. п. Характерною рисою самоврядування закладів є формування шкільних урядів, основним завданням яких є підготовка лідерів і дослідження соціальних проблем. В американських школах також є своєрідна Асоціація добровільних

помічників, до якої входять чимало представників провідних компаній, які за проханнями шкіл допомагають з виконанням певних справ, організовують масові заходи та керують експериментальними проектами школярів [29].

У США самоврядування організовано й на національному рівні як Національна асоціація учнівських рад, що видає власні друковані органи, журнал та щорічники учнівського самоврядування. Окрім зазначених позитивних рис, учнівському самоврядуванню США притаманний певний негативний, на нашу думку, аспект. Так, американське шкільне самоврядування є лише певним привілеєм досить вузького кола організаторів — «основних гравців». Американці вважають, що обраними в учнівське самоврядування можуть бути лише «природжені лідери» [30]. Вони мають низку повноважень та привілеїв. У деяких випадках лідери можуть мати окремий кабінет, не бути присутніми навіть на заняттях, не виконувати домашні завдання тощо. Усе це, на нашу думку, сприяє значному підвищенню самолюбства та індивідуалізму.

Що ж стосується студентського самоврядування, то в США воно розвинуте ще більше, ніж учнівське, та має вже закріплені нормативні положення на державному рівні. Студентське самоврядування представлено у вигляді Студентського Уряду (American Student Government Association), який відіграє дуже важливу роль в організації університетського життя. Студентський Уряд — це офіційна адміністративна структура, яка орієнтується на студентів та представляє їх інтереси перед адміністрацією вищого навчального закладу та іншими інституціями. Структура та вся система діяльності Студентського Уряду побудована аналогічно до структури та системи роботи уряду США [31].

Керівними посадами Студентського Уряду вважаються посади президента, віце-президента, секретаря, скарбника, журналіста й депутата. Президент очолює Студентський Уряд. Власне Уряд складається з трьох складових — Сенату (Senate), Судової (Judicial) і Виконавчої гілок (Executive). Сенат включає в себе представників різних коледжів університету. Усі члени Сенату (студенти-представники різних коледжів університету) є послами SGA (Студентського Уряду) і мають з почуттям відповідальності ставитися до своєї справи. Метою організації є надання допомоги студентам, які навчаються у вищих навчальних закладах задля сприяння ідеалам демократії та утворенню й поширенню принципів відповідальності, лідерства, особистісного зростання, самодисципліни [32].

Як ми зазначали раніше, український досвід учнівського та студентського самоврядувань сформувався під впливом американського. Можемо спостерігати значне відображення структур, моделі шкільного і студентського самоврядувань США в Україні, тільки в інших формах, у деяких випадках навіть не таких досконалих, як хотілося б. Учнівське самоврядування нашої країни характеризується достатньою різноманітністю. У кожному навчальному закладі функціонують Козацькі ради чи Шкільні республіки, Парламенти чи Президії, Колегії чи Комітети та ін. Зазвичай, орган учнівського самоврядування очолюється президентом самоврядування та поділяється на комісії чи міністерства: охорони здоров'я, спорту, освіти, правового захисту і т. п. Також діє старостат школи, до якого входять старости старших класів (5-11-их) [33]. В українському учнівському самоврядуванні, звичайно, найбільшу роль відіграють педагоги, які спря-

мовують енергію дітей у творчому й конструктивному напрямку, проте школярі повинні самі ініціювати, бути активними в своїх намірах та наполегливо йти до мети. На національному рівні учнівське самоврядування представлене Всеукраїнською Радою старшокласників, яка охоплює обласні організації лідерів учнівського самоврядування. Двічі на рік проходять Всеукраїнські конференції учнів-лідерів органів самоврядування.

Студентське самоврядування у Вищих навчальних закладах України характеризується майже повною спорідненістю із самоврядуванням у США. В університетах, інститутах нашої країни функціонують Студентські Академічні Ради (далі САР), що є аналогом американського Студентського Уряду [34; 35]. Студентська рада представлена делегатами, якими є старости груп та їх заступники. Керівними посадами САР вважаються посади голови, заступника голови та секретаря. Студентське самоврядування здійснює свою діяльність відповідно до статті 40 «Про студентське самоврядування» Закону України про вищу освіту [36]. Діяльність органів студентського самоврядування спрямована на удосконалення навчального процесу, підвищення його якості, забезпечення умов виховання духовності та культури студентів, зростання у студентської молоді рівня соціальної активності.

Аналіз учнівського та студентського самоврядування України й США приводить до висновку, що структури досліджених самоорганізацій не дуже відмінні одна від одної. Безсумнівно спільним для обох країн у порушеному питанні є провідне завдання самоврядувань — виховувати справжніх лідерів, які не боятимуться відповідати за свої вчинки та будуть захищати не лише свої права, а й «тих, кого вони ведуть за собою». На сучасному етапі становлення української державності в нашій країні діють певні проекти, спрямовані на виховання майбутніх лідерів. Серед них: програма FLEX та Українська академія лідерства.

Програма обміну майбутніх лідерів (FLEX) була започаткована Державними департаментом США, в Україні вона під патронатом організації Американської Ради з міжнародної освіти (American Councils) [37]. Реалізацію програми в Україні забезпечують Міністерство освіти і науки України та Міністерство молоді та спорту України. Дана програма розрахована на учнів загальноосвітніх шкіл 10 країн Співдружності Незалежних Держав (СНД) та фінансується урядом США. Програма надає школярам певну фінансову допомогу, яка дає їм змогу прилетіти до Америки, навчатися там у школі протягом одного навчального року й проживати в американській родині. Головне завдання FLEX — це покращення взаємовідносин між країнами та надання можливості молоді з Євразії спостерігати «на власні очі» за американським державним устроєм і відчувати себе його частиною та учасником американського політичного процесу.

Цілком новим форматом навчання лідерству випускників середніх шкіл, що триває протягом 10 місяців і охоплює різноманітні сфери життя є Українська академія Лідерства. Основними завданнями Академії є відібрати молодих людей з високим потенціалом до лідерства і дати найкращу підготовку й інструменти для розвитку, які дозволять розкрити себе, обрати свій шлях і в майбутньому практикувати відповідальне лідерство на благо своєї країни [38]. Проект реалізується за підтримки Адміністрації Президента України, Комітету Верхов-

ної Ради України з питань науки і освіти, Міністерства освіти і науки України. В Академії діє система самоврядування, студенти сформували 5 міністерств: Міністерство культури, Міністерство комунікацій, Міністерство побуту, Міністерство міжнародних відносин та Міністерство мандрівок. Кожне з міністерств курує ментор, який входить до складу ініціативної групи Української Академії Лідерства. Найближчим часом подібні Академії лідерства планують відкрити по всіх великих містах країни.

Проаналізувавши розвиток учнівського та студентського самоврядувань в Україні, на нашу думку, можна виокремити ряд проблем, що створюють певні перешкоди ефективному функціонуванню таких самоорганізацій в нашій державі. Серед цих проблем:

- проблема неналежного законодавчого регулювання самоврядувань у школах і ВНЗ (права участі учнів / студентів зазвичай є декларативними та обмеженими);
- проблема вичерпності або взагалі відсутності фінансування органів самоврядування задля реалізації суспільно корисних проектів та виконання власних функцій;
- проблема відсутності достатнього ступеня проінформованості про діяльність самоврядування в школах і ВНЗ;
- проблема низької активності учнів / студентів у громадському житті свого закладу за принципом «кому потрібно, той нехай і робить»;
- проблема наявності у ВНЗ України двох організацій — профспілок і студентського самоврядування (повноваження перших більш конкретно та якісніше визначені на законодавчому рівні на відміну від органів самоврядування).

Безперечно, проблем достатньо. І в деяких ситуаціях потрібно вже впроваджувати зміни на державному рівні. Виходячи з цього, на наш погляд, для того, щоб покращити механізм функціонування учнівського та студентського самоврядування в Україні, необхідно вжити такі заходи:

- Виступити з ініціативою надання самоврядуванню в школах і ВНЗ відповідної організаційної, правової, фінансово-економічної, інформаційної підтримки зі сторони країни та суспільства;
- Займатися підвищенням рівня зацікавленості учнів / студентів громадським життям свого закладу за допомогою створення веб-сайтів та організації видавничої діяльності самоврядування на регулярній основі (газет, листівок, брошур і т. п.);
- Спрямувати «політику» адміністрації закладів на створення сприятливого середовища в колективах, атмосфери взаємодопомоги та довіри між учнями / студентами та викладачами, належних умов матеріально-технічного забезпечення для вільного самовиявлення студентів;
- Для дослідження процесів становлення та розвитку шкільного та студентського самоврядувань в Україні слід регулярно проводити соціологічні дослідження і аналіз даних на високому науковому рівні із залученням інноваційних методик;
- Акцентувати увагу влади та суспільства на тому, що учнівське та студентське самоврядування — це одні з найважливіших механізмів формування громадян України та виховання нової еліти нації.

Система самоврядування у школах і ВНЗ України на сучасному етапі потребує якісних та ґрунтовних удосконалень. Від того, як Україна зараз вибудовує модель виховання українців нової формації, залежить її майбутнє. Безсумнівно, учнівське та студентське самоврядування в нашому житті відіграють дуже велику роль. Так, одними з концептуальних завдань органів самоврядування є максимальне використання творчого та інтелектуального потенціалу кожного учня / студента, самоактуалізація особистості майбутнього фахівця, формування навичок самоорганізації і самоуправління. Саме вихідці із сьогоденних органів самоврядування стануть майбутньою українською національною елітою. Вони зможуть отримати на практиці управлінськими навичками — уміти планувати й організовувати роботу в цілому та будуть здатні працювати з людьми й приймати рішення; не боятимуться порушувати актуальні питання не лише для себе, а й задля позитивних змін в суспільному житті певних соціальних груп; будуть по-справжньому відповідальними за свої вчинки.

Висновки. Учнівське та студентське самоврядування — це ініціативна, самостійна, під власну відповідальність, діяльність учнів / студентів з вирішення життєво важливих питань з організації навчання, побуту та дозвілля. Самоврядування є одним з головних факторів залучення школярів / студентів до управління навчальним закладом.

Набуття управлінських та організаторських умінь, виховання молодих громадян Української держави, прищеплення їм почуття готовності брати на себе зобов'язання і відповідально ставитись до їх виконання — усьому цьому сприяє участь у діяльності органів самоврядування. Це налагоджує конструктивну співпрацю між учнями / студентами та адміністрацією навчального закладу. Відстоюючи інтереси шкільництва / студентства, зокрема, щодо організації навчального процесу, представники самоврядувань формують значно суттєвіші вимоги до закладів та їхніх працівників, удосконалюючи не тільки процес викладання, а і його суб'єктів.

Незважаючи на те, що структуру і принципи самоврядування у школах і ВНЗ в Україні в цілому було запозичено в США, в нашій країні воно розвивається у відповідності до нинішніх реалій. Тому шкільне і студентське самоврядування може стати полігоном для відпрацювання механізмів реформування політичної системи України.

На сучасному етапі становлення Української державності склалися певні протиріччя між суспільними потребами в розвитку учнівського та студентського самоврядувань, потребами самих учнів / студентів і реальністю та її впливом на ідеї та ідеали учнівського та студентського колективів. Беззаперечним фактом є те, що самоврядування дає змогу учню / студенту, як і кожному громадянину, бути почутим, воно виховує справжніх, реальних лідерів українського суспільства та формує еліту нації.

В нинішніх умовах децентралізації в Україні часто спостерігається неготовність органів місцевого брати на себе додаткову відповідальність і повноваження. Тому подальші дослідження організації самоврядування на усіх рівнях і етапах становлення особистості людини і громадянина відкривають можливості для пошуку оптимальної моделі сприяння якісному кадровому наповненню як органів місцевого самоврядування так і влади в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія / Г.М.Андреева. — М.: Аспект Пресс, 1996. — 171 с.
2. Бочарова В. Г. Педагогика социальной работы /В.Г.Бочарова. – М.: SvR-Аргус, 1994. — 208 с.
3. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология / Т.Г. Стефаненко. — М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. — 320 с.
4. Газман О. С. От авторитарного образования к педагогике свободы [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://setilab.ru/modules/article/view.article.php/117>
5. Газман О. С. Проблема формирования личности школьника в игре / О.С. Газман // Педагогика и психология игры. – Новосибирск: НГПИ, 1985. — С. 14-27.
6. Дюркгейм Е. Социология. Её предмет, метод, предназначение / Е. Дюркгейм / Пер. с фр., составление, послесловие и примечания А. Б. Гофмана. — М.: Канон, 1995. — 352 с.
7. Кашенко В. П. Педагогическая коррекция: Исправление недостатков характера у детей и подростков /В.П. Кашенко. — 2-е изд. – М.: Просвещение, 2004. – 223 с.
- 8.Єрмаков І. Г. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / І. Г.Єрмаков, Г. М. Несен, Л. В. Сохань– К.: В-тво Богдана, 2003. –520 с.
9. Врублевська М. О. Орган учнівського самоврядування / М. О. Врублевська // Виховна робота в школі: Науково-методичний журнал. — Харків. — 2006. -. №10 (23). — С. 2-15.
10. Кузь В. Г. Основи національного виховання: концептуальні положення / В. Г. Кузь, Ю. Д.Руденко, З.О. Сергійчук / за заг. ред. В. Г. Кузя та ін. — К.: Інформ. вид. центр „Київ”, 1993. — Ч. 1. — 152 с.
11. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: [Монографія] / О.А. Дубасюк.. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. — 432 с.
12. Троцько А. В. Студентське самоврядування як засіб розвитку особистості / А.В. Троцько // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наукових праць до 15-річчя АПН України у 5 томах. / Том 1. Теорія та історія педагогіки. — К.: «Педагогічна думка», 2007. — С. 296–307.
13. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – СПб.: Питер, 2008. — 398 с.
14. Капська А. Й. Соціальна педагогіка. 5-те вид. перероб. та доп. Підручник / А. Й. Капська. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 488 с.
15. Сисоєва С. О. Суспільство і особистість: гармонізація розвитку / С. О. Сисоєва // Рідна школа, — 2012. – № 12 (996). — С. 8-12.
16. Злобіна О. Г. Особистість як суб'єкт соціальних змін / О.Г. Злобіна. – К.: Інститут соціології НАН України, 2004. — 400 с.
17. Злобіна О. Г. Соціальна структура, соціальна політика і молодь / О.Г. Злобіна, В. О. Тихонович // Соціальна політика і соціальна робота. – 2002. – №3-4. — С. 105-117.
18. Галузяк В.М. Моральне виховання у педагогіці США: теорія і практика / В.М. Галузяк, Л.І. Довгань. — Вінниця, РВВ ВДАУ, 2009.
19. Кербаль М. Зарубіжний досвід формування нормативно-правової бази щодо молодіжної політики / М. Кербаль // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. — К., 2008. — Вип. 13. — С. 123-129

20. Сторожук Р. П. Зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики / Р. П. Сторожук. // Державне будівництво. — 2007. — № 1(1). — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1\(1\)_](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1(1)_)
21. Бачинська Є. М. Організація учнівського самоврядування в закладах освіти Київської області: Навчальний-методичний посібник / Є. М. Бачинська. — Біла Церква: КОІПОК, 2002. — 125 с.
22. Коротов В. М. Самоуправление школьников / В. М. Коротов. — М.: Просвещение, 1976. — 94 с.
23. Педагогическая энциклопедия / под. ред. И. А. Комарова, Т. 3. — М.: Наука, 1966. — 880 с.
24. Тротцендорф В. Історичні витоки шкільного самоврядування: [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://kschool1.com/CGO/SamoupMetod/TeorOsnovMet/02istorija_shkolnogo_samoupravlenija-nxpowerlite.pdf
25. Українські козацькі школи: [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://pidruchniki.com/1469071535417/pedagogika/ukrayinski_kozatski_shkoli
26. Історія Києво-Могилянської академії: [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2782/Khyzhniak_Istoriia_Kyievo-Mohylianskoj_akademii.pdf?sequence=1
27. Murphy J. School-based management as school reform: Taking stock / J. Murphy, L.G. Beck— Thousand Oaks, Ca (USA): Corwin Press, 1995. — 257 p.
28. Wohlstetter P. School-based management: Promise and process / P. Wohlstetter, S.A. Mohrman. — New Brunswick (USA): Consortium for Policy Research in Education, 1994. — 98 p.
29. Cheng Y.C. New vision of school-based management: Globalization, Localization and Individualization. Papers of The First National Conference on school-based management / Y.C. Cheng. — Israel: Ministry of Education, 1 — 6 April, 2001. — 64 p.
30. Kohlberg, L. The moral atmosphere of the school / L. Kohlberg // H. Girous, D. Purple. The hidden curriculum and moral education: Deception or discovery? Berkeley: McCutchan Pub. Corp., 1983. — P. 61-81.
31. *American Student Government Association*. Retrieved from <http://www.asgaonline.com/ME2/Default.asp>
32. Student Government Association. Constitution and rules [Electronic resource]. — Mode of access: <https://www.uis.edu/sga/constitution-and-rules/>
33. Приходько М.І. Учнівське самоврядування в сучасному вимірі / М.І. Приходько — Х.: Основа, 2008. — 176 с.
34. Положення про студентське самоврядування у вищих навчальних закладах // Інформаційний вісник вищої освіти. — К.: Вища освіта, 2002. — №7. — С. 98-100.
35. Студентське самоврядування для чайників /. [За ред. А. О. Михайлюка]; Всеукраїнська молодіжна громадська організація. «Молодий рух», Всеукраїнська мережа студентських громад. — 2005. — 119 с.
36. Закон України „Про вищу освіту” : із змінами, внесеними від 01.07.2014. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakonukrayiny-pro-vyschu-osvitu>
37. Програма обміну майбутніх лідерів FLEX: [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://flex.americancouncils.org/?q=node/9>
38. Українська Академія Лідерства: [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://ual.org.ua/>

REFERENCES

1. Andreeva, G. M. (1996). *Social psychology*. Moscow: Aspect Press (in Rus.).
2. Bocharova, V. G. (1994). *Pedagogics in social work*. Moscow: SvR-Argus (in Rus.).
3. Stefanenko, T. G. (1999). *Ethno-psychology*. Moscow: Institute of Psychology RAS, «Academic Project» (in Rus.).
4. Gazman, O. S. (1995). *From authoritarian education to the pedagogics of freedom*. Retrieved from <http://setilab.ru/modules/article/view.article.php/117> (in Rus.).
5. Gazman, O. S. (1985). The problem of the pupil's personality formation in game. In *Pedagogics and psychology of the game* (14-27). Novosibirsk: NGPI (in Rus.).
6. Durkheim, E. (1995). *Sociology. Its subject, method, purpose*. Moscow: Canon (in Rus.).
7. Kashchenko, V. P. (2004). *Pedagogical correction: amendment of deficiencies in character of children and adolescents*. Moscow: Prosveshchenie (in Rus.).
8. Ermakov, I. G., Nesen, G. M., & Sokhan L. V. (2003). *Life competence of the person: Tutorial manual*. Kyiv: TSS-Bogdan (in Ukr.).
9. Vrublevskaia, M. O. (2006). Organ of pupils' self-government. *Vykhovna Robota v Shkoli: Naukovo-Metodychnyi zhurnal (Educational Activities in school: Scientific and Methodical Journal)*, 10 (23), 2-15 (in Ukr.).
10. Kuz, V. G., Rudenko Yu. D., & Serhiichuk Z. O. (1993). *Fundamentals of national education: conceptual provisions*. Part 1. Kyiv: Information and publishing center «Kyiv». (in Ukr.).
11. Dubaseniuk, O. A. (2009). *Professional pedagogical education: innovative technologies and methods*. Zhitomyr: Zhytomyr I. Franko State University (in Ukr.).
12. Trotsko, A. (2007). Student self-government as a mean of development of personality. In *Pedagogical and psychological sciences in Ukraine: Collection of scientific papers to the 15th anniversary of Pedagogical Sciences of Ukraine in 5 volumes* (Vol. 1. Theory and History of Education, pp. 296-307). Kyiv: Pedagogichna dumka (in Ukr.).
13. Bozhovich, L. I. (2008). *Personality and its formation in childish age*. St. Petersburg: Piter (in Ukr.).
14. Kapska, A. J. (2011). *Social pedagogics*. 5th ed. revised. and add. Kyiv: Center of educational literature (in Ukr.).
15. Sysoeva, S. O. (2012). Society and identity: harmonization of development. *Ridna shkola (Native school)*, 12 (996), 8-12. (in Ukr.).
16. Zlobina, O. G. (2004). *Personality as a subject of social change*. Kyiv: NASU, Institute of Sociology (in Ukr.).
17. Zlobina, O. G., & Tikhonovich O. V. (2002). Social structure, social policy and youth. *Sotsialna politika i Sotsialna Robota (Social Policy and Social Work)*, 3-4, 105-117 (in Ukr.).
18. Haluziak, V.M., & Dovhan L.I. (2009). *Moral education in the USA pedagogics: theory and practice*. Vinnytsa: Vinnytsa State Agrarian University (in Ukr.).
19. Kerbal, M. (2008). Foreign experience in forming the normative-judicial foundation on youth policy. *Suchasna Ukrainska Politika. Politiki i Politolohi pro Neii (The Modern Ukrainian Policy. Politicians and Political Scientists about It)*, 13, 123-129 (in Ukr.).
20. Storozhuk, R.P. (2007). Foreign experience of the youth policy realization. *Derzhavne Budivnytstvo (State building)*, 1(1). Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1\(1\)](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1(1)) (in Ukr.).
21. Bachynska, E. M. (2002). *Student government organization in educational institutions of Kiev region: Textbook*. Bila Tserkva: KOIPOPK (in Ukr.).

22. Korotov, V. M. (1976). *Self-government of schoolchildren*. Moscow: Prosveschenie (in Rus.).
23. Komarov, I. A. (Ed.). (1966). *Pedagogical encyclopedia*. Vol. 3. — Moscow: Nauka (in Rus.).
24. Trozendorf V. *Historical origins of school self-government*. Retrieved from http://kschool1.com/CGO/SamoupMetod/TeorOsnovMet/02istorija_shkolnogo_samoupravlenija-nxpowerlite.pdf (in Ukr.).
25. *Ukrainian Cossack schools*. Retrieved from http://pidruchniki.com/1469071535417/pedagogika/ukrayinski_kozatski_shkoli (in Ukr.).
26. *History of Kyiv-Mohyla Academy*. Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2782/Khyzhniak_Istoriia_Kyievo-Mohylianskoi_akademii.pdf?sequence=1 (in Ukr.).
27. Murphy, J. & Beck, L.G. (1995). *School-based management as school reform: Taking stock*. Thousand Oaks, Ca (USA): Corwin Press.
28. Wohlstetter, P. & Mohrman, S. A. (1994). *School-based management: Promise and process*. New Brunswick (USA): Consortium for Policy Research in Education.
29. Cheng, Y. C. (2001). New vision of school-based management: Globalization, Localization and Individualization. In *Papers of The First National Conference on school-based management*. Israel: Ministry of Education.
30. Kohlberg, L. (1983). The moral atmosphere of the school. In H. Girous & D. Purple (Eds.), *The hidden curriculum and moral education: Deception or discovery?* (pp. 61-81). Berkeley: McCutchan Pub. Corp.
31. *American Student Government Association*. Retrieved from <http://www.asgaonline.com/ME2/Default.asp>
32. Student Government Association. *Constitution and rules*. Retrieved from <https://www.uis.edu/sga/constitution-and-rules/>
33. Prikhodko, M. I. (2008). *Pupils Self-Government in modern terms. Methodical manual*. Kharkiv: Osnova (in Ukr.).
34. Regulations on student self-government in higher education. (2002). *Informatsiinyi visnyk vyshchoii osvity (Informational Bulletin of Higher Education)*, 7, 98-100 (in Ukr.).
35. Mikhailiuk, A. O. (Ed.). (2005). *Ukrainian youth public organization «Young movement». All-Ukrainian Network of student communities* (in Ukr.).
36. Law of Ukraine «About higher education» with amendments from 07.01.2014. Retrieved from <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakonukrayiny-pro-vyschu-osvitu> (in Ukr.).
37. *Program of Exchange Future Leaders “FLEX”*. Retrieved from <http://flex.americancouncils.org/?q=node/9> (in Ukr.).
38. *Ukrainian Academy of Leadership*. Retrieved from <http://ual.org.ua/>(in Ukr.).